



พุทธธรรมเพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ในยุคของการเปลี่ยนแปลง\*  
BUDDHA-DHAMMA FOR THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL  
IN THE ERA OF CHANGE



กนกวรรณ วิลาวลัย, เกียรติศักดิ์ สุขเหลือ้ง

Kanokwan Vilawan, Kiattisak Suklueang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: semaoh.3@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาหลักพุทธธรรมในการพัฒนาทุนมนุษย์ในยุคของการเปลี่ยนแปลงทั้งนี้เนื่องจากทุนมนุษย์ เป็นฐานรากของการพัฒนา และขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ ในสังคม โดยใช้กำลังกายและกำลังสมองที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ก่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ แต่อย่างไรก็ตาม ความทันสมัยของเทคโนโลยี ส่งผลให้โลกอยู่ในยุคของการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีผลกระทบต่อทุนมนุษย์ ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ ทำให้มนุษย์มีสุขภาพทรุดโทรมจากภาวะโรคต่าง ๆ 2) ด้านสังคม ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมลดลง 3) ด้านจิตใจ ทำให้มนุษย์ไม่สามารถควบคุมและรู้เท่าทันจิตของตนได้ และ 4) ด้านปัญญา ทำให้มนุษย์ใช้ปัญญาในทางที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น ดังนั้น 1) ครอบครัว ชุมชน และสังคม ควรมีหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติที่ดีงามให้แก่ทุนมนุษย์ และ 2) ภาครัฐ ควรจัดให้มีการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดี มีศีลธรรม และที่สำคัญควรนำหลักพุทธธรรมภาวนา 4 มาปรับใช้ในการพัฒนาทุนมนุษย์สู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบไปด้วย 1) กายภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง 2) สีลภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความประพฤติที่ดีงาม และมีคุณธรรม จริยธรรม อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยศีล 3) จิตภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง และ 4) ปัญญาภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ด้านการศึกษาและศาสนา

คำสำคัญ: พุทธธรรม; ทุนมนุษย์; การเปลี่ยนแปลง



## Abstract

This article is to study Buddha-dhamma for human capital development in the era of change, since the human capital is the foundation of development and driving mechanism in society with physical and brain powers in human bodies. However, technological modernization in the changing world has adverse effects on the human capital in the following ways: 1) physical aspect; human has inferior health because of various diseases, 2) social aspect; social interaction is reduced, 3) mental aspect; human cannot control and know of one's mind and 4) intellectual aspect; human uses his intellect in in-appropriate ways, etc. For these reasons: 1) family, community and society should have duties to instill good value and attitude in the human capital and 2) State should reform learning process to develop human capital to be intelligent and good with morality. More importantly, Buddha-dhamma, Bhavana 4 should be applied in human capital development process towards the sustainable target, consisting of 1) Kaya-bhavana, physical development to have good and strong health, 2) Sila bhavna, moral development to have good behavior with virtue and ethics to live together peacefully with precepts, 3) Citta bhavana, mental development to have stable and strong mind and 4) Panna-bhavana, wisdom development to have knowledge, ability and awareness of various situations in education and religions.

**Keywords:** Bhudda-dhamma; Human capital; Change

## บทนำ

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หากจะกล่าวว่า “มนุษย์” เป็นผู้ที่ขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ ในสังคม โดยใช้กำลังกายและกำลังสมองที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ก่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติมากมาย หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า “มนุษย์” จัดเป็น “ทุน” ที่สำคัญ ที่เรานิยมเรียกว่า “ทุนมนุษย์ (Human Capital)” และเป็นทุนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นฐานรากของการพัฒนา เป็นพลังในการเสริมสร้างคุณภาพและความเข้มแข็งให้กับสังคมในทุกมิติ (กันยารัตน์ จันทรสว่าง, 2563)

คำว่า “ทุนมนุษย์” เกิดขึ้นจากแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ที่มีได้มองทุนเป็นแค่ตัวเงินเพียงอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญกับทุนประเภทอื่น ๆ ด้วย เช่น ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ดังนั้น ในยุคปัจจุบันทุนมนุษย์จึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญ มีบทบาทและความสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กร เนื่องจากมีคุณลักษณะเฉพาะที่เป็นปัจจัยหลักในการสนับสนุนให้องค์กรประสบความสำเร็จ (Rurkkhum, 2014) กล่าวคือ ทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็น

ภาคเอกชน ภาครัฐ ต่างต้องการบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะ และมีศักยภาพ ในการปฏิบัติงาน ดังนั้นองค์กรต้องพึงพิงทุนมนุษย์ เพื่อให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์หรือ วิสัยทัศน์ ที่กำหนดไว้ (จิรประภา อัครบวร, 2552) ทุนมนุษย์ ได้รับการยอมรับว่าเป็นต้นทางของการ พัฒนา เป็นพลังในการเสริมสร้างคุณภาพและความเข้มแข็งให้กับสังคม ในทุกมิติ (กันยารัตน์ จันทรสว่าง, 2563)

ปัจจุบันโลกอยู่ในยุคของการเปลี่ยนแปลง (World of Disruption) เทคโนโลยีพัฒนาไป อย่างก้าวกระโดด ส่งผลให้ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็ว โทรศัพท์อัจฉริยะหรือ สมาร์ทโฟน (Smart Phone) เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันของมนุษย์มากขึ้น ตั้งแต่ตื่น นอนจนกระทั่งเข้านอน เช่น การสั่งอาหาร การเรียกรถรับจ้าง การสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ การอ่าน หนังสือพิมพ์หรือนิตยสาร เป็นต้น ในส่วนของภาคธุรกิจก็เกิดคลื่นกระแสของการเปลี่ยนแปลง ลูกใหญ่ บางธุรกิจที่ไม่สามารถปรับตัวตามเทคโนโลยีได้ทัน ก็จะถูกธุรกิจใหม่ ๆ เข้ามาแทนที่ เช่น ธุรกิจประเภทสิ่งพิมพ์ นิตยสารต่าง ๆ ที่ทยอยปิดตัวลงจากการเปลี่ยนแปลง เนื่องจาก พฤติกรรมของมนุษย์หรือผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไป โดยให้ความสนใจติดตามข่าวสารบนช่องทาง ออนไลน์กันมากขึ้น

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น “ทุนมนุษย์” จัดเป็นสินทรัพย์หรือทุนที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญตั้งแต่ระดับปัจเจกชน ระดับองค์การในการขับเคลื่อนองคาพยพของทุกหน่วยงาน องค์กร ตลอดจนประเทศชาติ ดังนั้น ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์มนุษย์ หรือการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง เป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วน เช่น ครอบครัว ชุมชน และสังคม ที่จะช่วยเหลือหล่อหลอมให้มนุษย์มีคุณสมบัติที่เหมาะสม กับ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ที่สำคัญในส่วนของภาครัฐ จะต้องกำหนดนโยบาย แผนงาน ขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย เพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีศักยภาพ ในการขับเคลื่อนให้ประเทศก้าวหน้า ทดเทียมนานาชาติประเทศต่อไป

## ทุนมนุษย์

นักวิชาการได้นิยามความหมายของคำว่าทุนมนุษย์ไว้ดังนี้

ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์ (2550) กล่าวว่า “ทุนมนุษย์” เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับ “คน” หรือ “มนุษย์” ในยุคใหม่ โดยมองว่าคนเป็นทรัพย์สินหรือสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดสำหรับ ทุกองค์กร แต่มีคุณสมบัติแตกต่างจากทรัพย์สินอื่น ได้แก่ 1) เป็นทรัพย์สินที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ประกอบด้วย ความรู้ (Knowledge) ทักษะความชำนาญ (Skills) ความสามารถ (Abilities) และ ประสบการณ์ (Experience) 2) ไม่มีค่าเสื่อมราคาเหมือนทรัพย์สินอื่น แต่จะมี มูลค่าในตัวเอง เพิ่มขึ้นตามระยะเวลาที่ผ่านมา 3) สร้างมูลค่าเพิ่มได้เสมอ

นิสตากร เวชยานนท์ (2551) กล่าวว่า “ทุนมนุษย์” คือ คุณลักษณะต่าง ๆ รวมถึง ความสามารถที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ซึ่งส่วนหนึ่ง เกิดจาก



ตนเอง หรือใช้เวลาและเงินในการสร้างเสริม สะสม คงไว้ และไม่ได้เกิดจากการศึกษาในโรงเรียนเท่านั้น แต่ถูกสะสมจากหลายทาง เช่น ประสบการณ์การทำงานหรือประสบการณ์ชีวิต การย้าย ถิ่นฐาน หรือการค้นคว้าหาข้อมูลต่าง ๆ

दनัย เทียนพุด (2553) ให้ความหมายว่า “ทุนมนุษย์” คือ ทรัพยากรอย่างหนึ่ง และเป็นทรัพยากรที่ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มในตัวเอง

ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า “ทุนมนุษย์” คือ สินทรัพย์ที่สำคัญและทรงคุณค่าเพราะในตัวมนุษย์เป็นแหล่งขององค์ความรู้ ความสามารถ ทักษะความชำนาญ และที่สำคัญ คือ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้สั่งสมมา ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงาน ภายใต้สถานการณ์และข้อจำกัดต่าง ๆ ให้ลุล่วงและประสบความสำเร็จได้

การพัฒนาทุนมนุษย์เป็นการดำเนินการต่าง ๆ ที่ทำให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทศนคติ และพฤติกรรมที่สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน (กิตติภูมิ วิเศษศักดิ์, 2552 : 27) หรือการสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ (Learning Experience) เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการปรับปรุงการปฏิบัติงานเพื่อความเจริญก้าวหน้า โดยเป็นการเรียนรู้ที่เน้นความตั้งใจหรือเจตนามากกว่าการเรียนรู้โดยบังเอิญ (Nadter & Nadler, 1989) โดยเป็นการเรียนรู้ของบุคคลในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง (เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย, 2552) ในการพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อนำมาใช้ในอนาคตระยะยาว (Mondy & Noe, 2005 : 6) ซึ่งสามารถ แบ่งออกเป็น 2 ระดับ (วรารัตน์ เขียวโพธิ์, 2551) ดังนี้

1. การพัฒนาทุนมนุษย์ระดับมหภาค หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และความสามารถตามทิศทางและกลยุทธ์การพัฒนาประเทศ โดยใช้การศึกษาการฝึกอบรม และการพัฒนา ตามความสนใจของทรัพยากรมนุษย์ตลอดชีวิต เพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทุนมนุษย์ และประเทศเติบโตก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

2. การพัฒนาทุนมนุษย์ระดับจุลภาค หมายถึง การพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กร ตั้งแต่เริ่มปฏิบัติงานและต่อเนื่องตลอดช่วงการเป็นสมาชิก เพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และความสามารถในการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่มาปรับปรุงและประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับกลยุทธ์และการเติบโตขององค์กร เสริมสร้างสมรรถนะการแข่งขัน และการเติบโตขององค์กรอย่างต่อเนื่อง โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อองค์กร

ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า การพัฒนาทุนมนุษย์ หมายถึง การส่งเสริม การสนับสนุน หรือเอื้ออำนวยประโยชน์ให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญ ประสบการณ์ และพฤติกรรม ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ดังนี้

1. การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) โดยครอบครัว ชุมชน และสังคม ควรมีหน้าที่ในการปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติ ซึ่งเป็นความรู้ สึกหรือความเชื่อที่ ฝังแน่นอยู่ในตัวบุคคล และจะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม สะท้อนถึงคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลนั้น ๆ หรือ

การสร้างกรอบความคิด (Mindset) ที่เป็นการเชื่อหรือทัศนคติซึ่งนำพฤติกรรมในเชิงบวก เพื่อให้ทุนมนุษย์เป็นผู้ที่มีความสามารถในการปรับตัว มีความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตและตลอดเวลา หรือสามารถพัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา เป็นต้น

2. การปฏิรูปการเรียนรู้ โดยภาครัฐและภาคเอกชน ต้องบูรณาการการเรียนรู้ทุกช่วงวัย พัฒนาการเรียนการสอน ให้สามารถพัฒนาคนหรือพัฒนามนุษย์ให้มีคุณลักษณะซึ่งประกอบด้วย 1) คนดี หมายถึง คนที่มีความรับผิดชอบและเป็นพลเมืองดี และ 2) คนเก่ง หมายถึง คนที่มีความรู้และความสามารถในการเชิงวิชาการ มีความสามารถในการเรียนรู้ การคิดเชิงวิเคราะห์ มีเหตุมีผล พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และความสามารถในการบูรณาการสิ่งต่าง ๆ โดยเน้นให้ผู้เรียนค้นหาความสามารถของตนเอง และส่งเสริมสนับสนุนให้สามารถค้นพบให้เป็นความสามารถพิเศษ (Talent)

สรุปได้ว่า การพัฒนาทุนมนุษย์ จะสามารถหล่อหลอมมนุษย์ให้เป็นทุนที่มีศักยภาพพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและสามารถนำศักยภาพเหล่านั้น มาใช้ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาได้ในทุกสถานการณ์

ในทัศนะของผู้เขียนมีความเห็นว่า ช่วงที่ผ่านมาเราพัฒนาจากสังคมแบบเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้เรามีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ชีวิตมนุษย์มีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความเจริญและความทันสมัย เราจะพบว่าทุนมนุษย์ในปัจจุบันมีลักษณะดังนี้

1. ด้านกายภาพ : มนุษย์มีปัญหาสุขภาพมากขึ้น แม้ว่าการแพทย์จะพัฒนายารักษาโรค คุรุภัณฑ์ทางการแพทย์ ตลอดจนเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการตรวจวินิจฉัยและช่วยให้ชีวิตทันสมัยมากขึ้น แต่โรคร้ายแรงหรือโรคอุบัติใหม่ก็มีมากขึ้นตามไปด้วย เช่น โรคมะเร็ง พบว่า จากสถิติการเสียชีวิตของคนไทย โรคมะเร็งเป็นสาเหตุของการเสียชีวิตอันดับ 1 และคร่าชีวิตของคนไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2558 มีผู้เสียชีวิตจากโรคมะเร็ง จำนวน 73,938 คน ในปี 2559 จำนวน 77,566 คน และในปี 2562 จำนวน 84,073 คน (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2563) หรือในปัจจุบันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ระบาดไปทั่วโลก ทำให้มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก โดย ณ วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2564 มีคนไทยเสียชีวิตแล้ว เป็นจำนวนทั้งสิ้น 17,305 คน (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2564) จากสถานการณ์ปัญหาด้านสุขภาพเราจะพบว่า การแก้ปัญหาสุขภาพมักเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ กล่าวคือ เมื่อเริ่มเจ็บป่วยหรือเป็นโรจึงเริ่มให้ความสำคัญกับปัญหาหรือความผิดปกติที่เกิดขึ้น ทำให้การแก้ไขอาจช้าเกินไปหรืออาจไม่ทันการณ์ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า เราไม่ได้ให้ความสำคัญกับสุขภาพของตัวเองมาตั้งแต่ต้นตอเมื่อสายไปจึงแก้ไขไม่ทัน

2. ด้านสังคม : มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Human Being is Social Animal) ซึ่งอริสโตเติล นักปรัชญาชาวกรีก กล่าวว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ไม่สามารถอยู่ลำพังเพียงคนเดียวได้ ต้องอาศัยอยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า ติดต่อกันสัมพันธ์กันพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และอยู่



ภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน แต่ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนไปมาก หลายคนต้องดิ้นรนเพื่อให้ตนอยู่รอด ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การแข่งขัน ความเห็นแก่ตัว ขาดความรับผิดชอบ การฉวยโอกาส หลายคนชอบเอาดีเข้าตัวเอาชู้ให้คนอื่น ไม่ยอมรับความจริงหรือความคิดเห็นของคนอื่น ฯลฯ พฤติกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งและความขัดแย้งในสังคม ซึ่งส่งผลทำให้มนุษย์ในสังคมขาดความสงบสุข เอาชนะซึ่งกัน ขาดน้ำใจ ไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลในสังคมจางหายไป ซึ่งจากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนทั่วประเทศ (ระหว่างวันที่ 12 - 16 ตุลาคม 2563) จำนวน 1,236 คน พบว่า ความเอื้ออาทรของคนไทยลดลง ซึ่งนักวิจัย กล่าวว่า เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป ค่านิยมและวิถีประเพณีปฏิบัติเปลี่ยนไปด้วย คนแก่งแย่ง เอาตัวรอดกันมากขึ้น กอปรกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ส่งผลกระทบต่อปากท้องและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ทำให้เกิดปัญหาสังคมและปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ตามมา (ไทยโพสต์, 2564)

3. ด้านจิตใจ : ปัจจุบันมนุษย์มีปัญหาด้านจิตใจมากขึ้น เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุที่ทำให้คนตกเป็นทาสของวัตถุนิยม (Materialism) และบริโภคนิยม (Consumerism) ค่านิยมของสังคมเปลี่ยนแปลงไป หลายคนประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาอื่น ๆ มากมาย ซึ่งปัญหาเหล่านั้นบั่นทอนจิตใจ ส่งผลให้เกิดความกังวลใจ ความทุกข์ใจ หลายคนมีภาวะความเครียด บางคนเดี๋ยวตาย ว้าเหว่ หรืออาจรู้สึกแปลกแยก หรือไม่สามารถควบคุมจิตใจของตนเองได้ ทำให้เป็นโรคทางจิต อาจถึงขั้นฆ่าตัวตายได้ ซึ่งจากการรายงานอัตรา การฆ่าตัวตายสำเร็จต่อประชากรแสนคน ระหว่างปี 2561 - 2563 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยพบว่า ในปี 2561 เท่ากับ 6.32, ปี 2562 เท่ากับ 6.64 และปี 2563 เท่ากับ 7.37 (กรมสุขภาพจิต, 2564)

4. ด้านปัญญา : การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องมี “ปัญญา” เพราะเป็นสิ่งที่สำคัญที่สามารถทำให้มนุษย์ประสบผลสำเร็จ มนุษย์ผู้มีปัญญาย่อมช่วยขยายหาสมบัติหรือความสุขให้แก่ตนได้ ในปัจจุบันมนุษย์ใช้ปัญญาในการประดิษฐ์หรือคิดค้นนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง ทำให้ การดำเนินชีวิตสะดวกสบายขึ้น และยังสามารถช่วยให้โลกพัฒนาไปได้อย่างไม่หยุดยั้ง แต่อย่างไรก็ตาม มนุษย์ก็ใช้ปัญญาไปในทางที่เป็นโทษด้วยเช่นกัน อาทิ การผลิตอาวุธเพื่อประหารประหารมนุษย์ด้วยกันเอง หรือใช้ปัญญาเพื่อทำลายล้างผู้อื่น หรือทำให้ตนได้เปรียบผู้อื่น ดังนั้น ปัญญาจึงมีทั้งคุณและโทษเปรียบเสมือนดาบสองคม หากใช้ปัญญาให้เกิดประโยชน์ก็จะมีคุณอนันต์ แต่หากใช้ปัญญาในทางที่ผิดก็เกิดโทษเช่นกัน (กัญญภาค แมกกี้, 2563)

สรุปได้ว่า ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่งผลให้พัฒนาการของโลกเปลี่ยนแปลงไป และมีผลกระทบกับมนุษย์ ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ ทำให้สุขภาพทรุดโทรม จากภาวะโรคต่าง ๆ 2) ด้านสังคม ทำให้ปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมลดลง 3) ด้านจิตใจ ทำให้ไม่สามารถ

ควบคุมและรู้เท่าทันจิตใจของตนได้ และ 4) ด้านปัญญา ทำให้ใช้ปัญญาในทางที่ไม่เหมาะสมหรือที่ผิด เป็นต้น

### พุทธธรรมในการพัฒนาทุนมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลง

พุทธธรรม คือ หลักธรรมหรือคำสอนเกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางหลักปฏิบัติไว้ เช่น ด้านการปฏิบัติตน ด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ด้านการประกอบอาชีพการงาน ด้านการอยู่ร่วมในสังคม เป็นต้น (พัชรวาลัย สังข์ศรี, 2561)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) กล่าวว่า ภาวนา 4 หมายถึง การเจริญ การทำให้เป็น ให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา (Cultivation; Training; Development) ประกอบด้วย.

1. กายภาวนา (Physical Development) หมายถึง การเจริญกาย พัฒนากายฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอก ทางอินทรีย์ทั้ง 5 ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ และการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2. สีลภาวนา (Moral Development) หมายถึง การเจริญศีล พัฒนากายประพฤติกาย ฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี และเกื้อกูลแก่กัน

3. จิตภาวนา (Cultivation of the Heart; Emotional Development) หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต ฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา ขันนันทนเพียร อุตทน มีสมาธิ สดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

ในทัศนะของผู้เขียนมีความเห็นว่า ในยุคของการเปลี่ยนแปลง “ภาวนา 4” เป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาทุนมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. กายภาวนา หมายถึง การพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อให้รู้เท่าทัน “ร่างกาย” กล่าวคือรู้ว่าสิ่งใดมีประโยชน์หรือสิ่งใดไม่มีประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น การบริโภคอาหาร การดูแลสุขภาพอนามัย การออกกำลังกาย เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่เจ็บป่วย เป็นต้น

2. สีลภาวนา หมายถึง การพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อให้มี “พฤติกรรม” ที่เหมาะสมพร้อมถึงด้วยคุณธรรม จริยธรรม อันจะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

3. จิตภาวนา หมายถึง หมายถึง การพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อให้มี “จิตใจ” ที่มั่นคง เข้มแข็งสามารถควบคุม และรู้เท่าทันจิตใจของตนได้ อันจะทำให้มนุษย์มีสติ ยังคิด สดชื่น แจ่มใส จิตใจเป็นสุข เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการพัฒนาทุนมนุษย์ในยุคการเปลี่ยนแปลงโดยหลักพุทธธรรมภาวนา 4 ประกอบไปด้วย 1) กายภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง 2) สีลภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความประพฤติที่ดีงาม และมีคุณธรรม



จริยธรรม อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยศีล 3) จิตภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง และ 4) ปัญญาภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ด้านการศึกษาและศาสนา

## สรุป

“ทุนมนุษย์” จัดเป็นทุนที่มีคุณค่าและมีความสำคัญในการขับเคลื่อนทุกครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในการพัฒนาทุกมิติ แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะที่โลกอยู่ในยุคของการเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้ทุนมนุษย์มีคุณลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ ทำให้สุขภาพทรุดโทรมจากภาวะโรคต่าง ๆ 2) ด้านสังคม ทำให้ปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมลดลง 3) ด้านจิตใจ ทำให้ไม่สามารถควบคุมและรู้เท่าทันจิตของตนได้ และ 4) ด้านปัญญา ทำให้ใช้ปัญญาในทางที่ไม่เหมาะสม ดังนั้น การพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง จึงควรเป็นหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนที่จะต้องขับเคลื่อนการดำเนินงานไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ 1) ครอบครัว ชุมชน และสังคม ควรมีหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม โดยการปลูกฝัง ค่านิยมและทัศนคติที่ดีงามให้แก่ทุนมนุษย์ และ 2) ภาครัฐและภาคเอกชน ต้องร่วมกันปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทุนมนุษย์เป็นคนเก่งและเป็นคนดี พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และที่สำคัญควรนำหลัก พุทธธรรม คือ ภาวนา 4 มาปรับใช้ในการพัฒนาทุนมนุษย์ ประกอบไปด้วย 1) กายภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง 2) สิลภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความประพฤติที่ดีงาม และมีคุณธรรมจริยธรรม อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยศีล 3) จิตภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง และ 4) ปัญญาภาวนา หมายถึง พัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ ด้านการศึกษาและศาสนา ทั้งนี้เพื่อให้ทุนมนุษย์ เป็นผู้ที่มีศักยภาพในการดำรงชีวิต ดูแลสุขภาพตนเองอย่างดี มีคุณธรรม จริยธรรม อันดีงาม มีจิตใจมั่นคงในการทำความดี มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม หน้าที่ที่รับผิดชอบ พัฒนาเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ ประยุกต์ใช้ สร้างสรรค์นวัตกรรมภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้

## เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2564). โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19). สืบค้น 6 ตุลาคม. 2564, จาก <https://ddc.moph.go.th>
- กรมสุขภาพจิต. (2564). รายงานอัตราการฆ่าตัวตายสำเร็จต่อประชากรแสนคน. สืบค้น 6 ตุลาคม 2564, จาก <https://www.dmh.go.th/report/suicide>
- กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2563). สถิติสาธารณสุข 2562. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.
- กัญญภัค แมกกี. (2553). ปัญญาในพุทธเถรวาท. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 23(1), 114-123.



- กันยารัตน์ จันทรสว่าง (2563), ทุณมนุษย์ : ฤๅญแจเพื่อพัฒนาชาติของสิงคโปร์. วารสาร มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 12(1), 329-349.
- กิตติภูมิ วิเศษศักดิ์. (2552). การพัฒนาทุนมนุษย์ในการปรับเปลี่ยนไปสู่องค์กรสมัยใหม่หรือ องค์กรสมรรถนะสูง. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย. (2552). กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงบูรณาการ : ฤๅญแจสู่ ความเป็นเลิศ. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จิระประภา อัครบวร. (2552). คุณค่าคนคุณค่างาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เต๋า.
- ดนัย เทียนพุฒ. (2553). ทุณมนุษย์จัดการให้ดีที่สุดเลิศ. กรุงเทพฯ: โครงการฮิวแมน แคปิตอล.
- ไทยโพสต์. (2564). ความเอื้ออาทรของคนไทย ณ วันนี้. สืบค้น 6 ตุลาคม 2564, จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/80945>
- อํารงค์ดี คงสวัสดิ์. (2550). ทุณมนุษย์การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อพัฒนา. กรุงเทพฯ: สมาคม ส่งเสริมเทคโนโลยี (ญี่ปุ่น-ไทย).
- นิสตาร์ เวชยานนท์. (2551). มิติใหม่ในการบริหารทุนมนุษย์. กรุงเทพฯ: บริษัท กราฟิโก ชิส เต็มส์ จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 39) พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- วรารัตน์ เขียวโพธิ์. (2551). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ราชภัฏธนบุรี.
- Mondy, R. W. & Noe, R. M. ( 2005). *Human Resource Management*. Upper Saddle River, NJ: Prentice- Hall.
- Nadter, L. & Nadler, Z. (1989), *Developing Human Resource*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rurkkhum, R. (2014). *Human Resource Development: Principles and Applications* (2nd ed.) Bangkok: Chulalongkorn University Press.

